

Našu "jeftinu" energiju skupo plaćaju zemlje u razvoju

*Ima li mjesta za etiku kada je riječ uvozu energenata? Većina će na to odmahnuti rukom, no što kada bi Hrvatska tome težila? Kako većinu energenata uvozimo iz etički dvojbenih izvora, iz nama dalekih zemalja koje su poznate po kršenju ljudskih prava te se radi o prljavim izvorima energije koji doprinose klimatskim promjenama i uništenju okoliša, država bi morala razviti svoje i to čiste izvore energije. Energetska neovisnost bazirana na obnovljivim izvorima, tko se zapravo ne bi složio da je to dobar put razvoja hrvatske energetike? Da proizvodnja energije može biti i moralna i pravedna, u skladu s interesima građana i države te o zemljama iz kojih Hrvatska danas uvozi energente, za H-Alter govori **Pippa Gallop** iz Bankwatcha, međunarodne organizacije koja se bori protiv korištenja međunarodnih razvojnih fondova za ekološki ili društveno štetne projekte. Analizu izvora iz kojih uvozimo energente u Hrvatsku, nastalu uz podršku Zelene Istre, Gallop je izložila prošloga tjedna na seminaru Hrvatska energetska budućnost - Kako organizirati pravedan i čist energetska sustav u Hrvatskoj koji neće imati negativne društvene, ekonomske i okolišne posljedice u zemljama u razvoju? Seminar je u organizaciji Zelene Istre održan u Zagrebu.*

Vaša analiza je pokazala da ovisnost Hrvatske o uvozu električne energije nije toliko strašna kao što to mediji često nastoje prikazati objavom bombastičnih naslova poput „Neće se graditi Plomin C, uvozit ćemo skupu struju“. No, problematičan je neodrživ način proizvodnje te uvozne struje iz neobnovljivih izvora, istaknuli ste. Iz kojih zemalja uvozimo našu struju i koji su to problematični aspekti?

Struju najviše uvozimo iz Mađarske te iz BiH. Uvoz struje je nešto što sigurno možemo očekivati i u budućnosti, s obzirom da je Hrvatska dio europske mreže i razmjena struje je uobičajena praksa. No, problem nastaje kada struju uvozimo iz zemalja koje su problematične po pitanju praksi zaštite okoliša. Tako se u BiH struja uglavnom proizvodi u starim termoelektranama na ugljen, i to ponajviše iz najprljavije vrste ugljena, lignita, zbog čega je zrak u Tuzli [užasno zagađen](#). Čak i kada bismo u Hrvatskoj koristili relativno čiste izvore energije, problem bi i dalje bio uvoz energije proizvedene na ekološki problematičan način iz susjednih zemalja. Mađarska najviše struje proizvodi upravo iz neobnovljivih izvora energije - urana, ugljena i plina. U budućnosti možemo očekivati da će Ukrajina povezati cijelu vlastitu električnu mrežu s europskom, što bi moglo rezultirati i većim uvozom ukrajinske struje, koja se proizvodi u jako zastarjelim i nesigurnim nuklearkama ili termoelektranama na ugljen, u Hrvatsku, a što bi moglo biti jako zabrinjavajuće za sve nas.

Nedavno objavljena [analiza Bankwatcha](#) o zemljama iz regije i pristupu energetske i klimatske politike pokazala je kako se u tim zemljama energija i dalje najviše proizvodi iz ugljena te da nema većeg napretka u razvoju obnovljivih izvora. Dok se Hrvatska voli hvaliti uspješno dostignutim ciljevima smanjenja emisija, uvozi struju iz termoelektrana na ugljen. Kako bi se država mogla odgovornije ponašati?

Postoji mogućnost za uspostavu mehanizma Border Adjustment Fee, to znači da zemlje koje uvezu energiju iz zemalja koje nemaju visoke standarde zaštite okoliša i slično, plaćaju dodatnu naknadu. To je zasad više na razini ideje. Za zemlje u regiji postoji mehanizam Energetske zajednice koja okuplja članice EU i zemlje JI Europe. Zajednica je uspostavljena kako bi se svim zemljama

sudionicama omogućio pristup stabilnoj opskrbi plinom i električnom energijom te s ciljem povezivanja ovih zemalja u jedno energetske tržište. Unutar ovog mehanizma postoji ideja da se ne kažnjavaju zemlje koje nemaju visoki standard zaštite okoliša, nego da se pokušaju promijeniti ti standardi nabolje. Zemlje regije koje nisu članice EU, moraju već sada poštovati neke od EU zakona za zaštitu okoliša i morat će mijenjati praksu u energetske sektoru, što znači da će ili morati zatvarati termoelektrane ili ih rekonstruirati. Hrvatska može odigrati jako pozitivnu ulogu u regiji ako krene u smjeru povećanja udjela obnovljivih izvora energije, jednostavno da pokaže da je to moguće, jer u zemljama poput Crne Gore ili BiH često prevladava mišljenje da je to iz nekog razloga nemoguće. Čak i ako Hrvatska formalno ispunjava ciljeve smanjenja emisija bez previše napora, jako je važno da može bolje, jer je velik dio toga posljedica preniske postavljenih ciljeva, a ne stvarnog napretka. Naime, ako Hrvatska uz sve resurse ne može bolje, onda nema nade za zemlje koje imaju daleko manje prirodnih resursa na raspolaganju ili su daleko veći potrošači. Hrvatska stvarno nema izgovora za slab napredak po pitanju proizvodnje energije iz obnovljivih izvora.

Osim što Hrvatska kroz kupnju struje iz termoelektrana na lignit sudjeluje u povećanju globalnih emisija, neke od tih termoelektrana kao što je TE Ugljevik u BiH nalaze se vrlo blizu granice, te uvozimo i zagađenje, pa bi sigurno interes hrvatske javnosti za energetske politike u regiji trebao biti veći.

Da, to su izvori zagađenja koji možda nisu toliko vidljivi kao rafinerija u Bosanskom Brodu, ali znamo da zagađenje iz termoelektrana može doseći velike udaljenosti. Postoji [studija](#) organizacije *Health and Environment Alliance* HEAL koja procjenjuje utjecaj termoelektrana u BiH izvan granica i troškove za zdravlje na između 390 i 1,134 milijuna eura godišnje. Zbog toga što onečišćujuće tvari putuju zrakom na dugačke udaljenosti, termoelektrane u BiH proizvode između 1,1 i 3,1 milijardi zdravstvenih troškova za cijelu Europu. HEAL je htio upravo podići svijest o tome da je zagađenje iz termoelektrana problem svih nas, a ne samo, u ovom slučaju, BiH građana.

U izlaganju ste istaknuli kako je Hrvatska najovisnija o uvozu ugljena i nafte, a oba energenta dolaze iz zemalja gdje su ljudska prava sustavno ugrožena. Kod plina je odnos najpovoljniji, podaci govore da dolaze iz Mađarske i Austrije, iako je realnije da je podrijetlo tog plina Rusija. Po čemu je uvoz iz tih zemalja problematičan?

U zadnjih nekoliko godina, od 2010., kontinuirano se smanjuje uvoz nafte iz Rusije, ali se zato povećava iz Azerbajdžana gdje je situacija s ljudskim pravima sve gora. Ista obitelj je na vlasti već desetljećima, a brojni aktivisti, novinari i ljudi iz opozicije se nalaze u zatvoru. EU pokušava smanjiti energetske ovisnost od Rusije, pa umjesto toga povećava podršku Azerbajdžanu, iako tamošnja vlada sigurno nije bolja od ruske po pitanju ljudskih prava. Također, raste uvoz nafte i iz Iraka, gdje je težina situacije dobro poznata. Osim toga, uvozimo naftu i iz Libije i Nigerije gdje također postoje ogromni problemi s ljudskim pravima, a u Nigeriji i sa zagađenjem okoliša pri eksploataciji nafte. Naftu uvozimo i iz diktature o kojoj se ne priča puno jer je zemlja relativno stabilna. No, Kazahstan je ipak diktatura s **Nazarbajevim** na čelu, dosta ljudi je u zatvoru i govorimo o sustavnom kršenju ljudskih prava. Kada govorimo o energetici i utjecaju Hrvatske na zemlje u razvoju nafta je najveći problem jer Hrvatska nema plan smanjenja ovisnosti o uvozu ovog energenta. Vidjet ćemo što su pokazale analize kada se objavi Strategija niskougljičnog razvoja RH, odnosno može li se smanjiti potrošnja nafte u prometu. Dobar pokazatelj je da se u proizvodnji struje nafta manje koristi, no potrebno je daljnje smanjenje. Hrvatska proizvodnja nafte je danas manja od jedne četvrtine potrošnje.

Ta bi rasprava mogla otići u smjeru koji opet nije dobar za okoliš, eksploatacije nafte u Slavoniji i potrazi za njom po Jadranu.

Taj problem je potrebno riješiti, ali ne na način da se manje uvozi, a više proizvodi, jer je to za klimu jednako loše. Treba smanjiti potrošnju, a to se donekle može napraviti povećanjem, primjerice, korištenja javnog prijevoza i električnih vozila, a smanjenjem korištenja vozila na benzin. Prometni sektor je za sada kompliciraniji problem od električne energije gdje je relativno jasno koje su alternative i kako se može postići veći udio obnovljivih izvora energije. EU je svojedobno postavila ciljeve za udio biogoriva u prijevozu, ali se pokazalo se da je taj cilj štetan za okoliš, ne smanjuje emisije CO₂ i dosta često se biogoriva proizvode na površinama nastalim sječom prašuma ili na površinama gdje bi inače bilo proizvodnje hrane. To je jasan loš primjer pokušaja smanjenja ovisnosti o uveznoj nafti.

Zanimljivo je da nije poznato otkud se uvozi uran za potrebe nuklearke Krško koja je polovično u hrvatskom vlasništvu.

Uran se najviše proizvodi u Namibiji, Kazahstanu, Nigeru, Australiji i Kanadi. I mene čudi da se o tome uopće ne govori. Lokacije rudnika su dosta daleko od velikih gradova, pa je možda to razlog. Na tim su lokacijama vode zagađene s radioaktivnošću, a nakon rudarenja na tim lokacijama ostaje ogromna količina otpadnog kamenja, jalovine koja je također radioaktivna. Teško je, možda i nemoguće, sanirati te lokacije nakon vađenja urana. Još jedan manje poznati utjecaj je da rudarenje urana troši strašno puno goriva. Dosta često se čuje tvrdnja da je nuklearna energija niskouglijčna, no pritom se ignorira činjenica da se za rudarenje urana troši jako puno fosilnog goriva. Treba potrošiti jako puno energije da se iz puno kamenja dobije jako malo urana. Pritom se stvara jako puno prašine, a u Namibiji su dokazali da ona može letjeti jako daleko. Čak i ako je rudnik usred pustinje, radioaktivna prašina može imati utjecaj na građane u cijeloj zemlji, pa i šire.

Iz vaše je analize vidljivo i kako potrošnja i uvoz energenata pada. Dio toga se može pripisati recesiji. Može li se očekivati nastavak ovakvog trenda?

Za struju, naftu i plin moguće je da će se nastaviti pad potrošnje, ako se implementiraju mjere energetske učinkovitosti. Nema razloga zašto bi potrošnja rasla, čak i ako BDP raste. No, sve ovisi od mjera, neće se događati samo po sebi. Vlasti trebaju stvoriti uvjete da se građanima isplati provesti mjere energetske učinkovitosti, da im se isplati da na posao idu biciklom ili javnim prijevozom, a ne automobilom i slično.

Sigurno je da će dio ljudi koji će čitati ovaj tekst reći da nije na državi da uzima u obzir etičku komponentu pri, primjerice, kupnji struje. No, što kada bi država tome težila? Kako ipak većinu energenata uvozimo iz etički dvojbenih izvora, država bi morala razviti svoje i to čiste izvore energije. Energetska neovisnost bazirana na obnovljivim izvorima, tko se zapravo ne bi složio da je to dobar smjer?

Da, slažem se. Moguće je pronaći rješenja koja će biti u interesu Hrvatske. Apsolutno je u našem interesu da se smanji ovisnost o uvozu energenata. Sada su cijene plina i nafte relativno niske, no u nekom trenutku će vjerojatno doći do rasta cijena. Primjerice, 2008. godine došlo je do naglog porasta cijena nafte što nitko nije očekivao i bio je to veliki udarac za ekonomiju. Ako se razvije, na primjer, proizvodnja opreme za obnovljive izvore, to sigurno smanjuje i etičke probleme uvoza i otvara radna mjesta.

Radnička prava i ugljen u BiH

„Planirane nove termoelektrane na ugljen u Jugoistočnoj Europi, a najviše ih je planiranih upravo u BiH, praćene su obećanjima o stvaranju novih radnih mjesta i očuvanju postojećih. Međutim, obećanja su u gotovo svim slučajevima nerealna“, zaključak je nove [studije](#) koju je objavio *CEE Bankwatch*, zajedno s lokalnim partnerima. Na koji je način tema uvoza energenata iz država s neodrživim energetske politikama vezana i uz radnička prava?

Osim Hrvatske i Albanije sve zemlje u regiji imaju rudnike ugljena koji imaju jako velik broj zaposlenih. No, Ugovor o Energetskoj zajednici znači da te zemlje moraju poštovati ista pravila o državnoj pomoći kao i članice EU, što znači da ne mogu subvencionirati poslovanje termoelektrana. Već danas je znatan broj termoelektrana u regiji nekonkurentan zbog neefikasnosti i niske cijene struje. Primjerice, TE Pljevlja u Crnoj Gori mjesec dana prošle zime nije radila jer je bilo jeftinije kupovati struju iz drugih izvora. Većina ovih termoelektrana posluje s gubitkom. Samim time, možemo očekivati i smanjenu potražnju za ugljenom, kao i smanjenje broja radnika u rudnicima. Što se tiče novih termoelektrana, postoje obećanja kao što su ona vezana uz gradnju TE Tuzla 7 u BiH, kako će taj projekt očuvati 3500 radnih mjesta u rudniku što nije istina. Na taj su način prevareni i cijela zajednica i radnici, koji naravno podržavaju izgradnju jer vjeruju obećanjima, iako Tuzla, kao i još neki drugi gradovi u BiH, imaju velike probleme sa zagađenjem zraka. Nitko ne želi prihvatiti realnost. Iako je neminovno smanjenje broja radnih mjesta, za tu se situaciju nitko ne priprema. Na primjerima Engleske i Rumunjske vidimo da su, kada restrukturiranje rudnika nije dobro pripremljeno, posljedice po društvo teške. *Bankwatch* zagovara to da vlade u regiji počnu planirati budućnost u što će uključiti radnike. No, zasad nitko nije spreman pričati o tome. U zapadnoj Europi je dosta sindikata priznalo da su klimatske promjene ozbiljan problem, da treba zagovarati pravednu tranziciju i planirati tranziciju od fosilnih na obnovljive izvore, no na inkluzivan način. No, u regiji i političari i sindikati to još nisu shvatili i ponašaju se kao da će sve zauvijek ostati isto.

Razgovarala: Marina Kelava, H-Alter

Ovaj intervju izrađen je u okviru projekta "Financiranje razvoja i razvijanje financijskih sredstava prikladnih u Europskoj godini razvoja 2015.: paneuropska kampanja za usklađivanje investicija EU-a u zemljama u razvoju s okvirom Milenijskih razvojnih ciljeva za razdoblje nakon 2015. te politikama EU-a koje promoviraju održivi razvoj i smanjenje siromaštva", uz financijsku potporu Europske unije, Ureda za udruge Vlade RH i Istarske županije. Sadržaj ovog intervjua u isključivoj je odgovornosti Zelene Istre i ni pod kojim se uvjetima ne može smatrati kao odraz stajališta Europske unije, Ureda za udruge Vlade RH te Istarske županije.

Projekt financira Europska unija:

Projekt sufinanciraju Ured za udruge Vlade RH
te i Istarska županija:

Projekt provodi:

Partner projekta:

